

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

องค์การมีประสิทธิภาพดำเนินไปได้อย่างราบรื่น และประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้สร้างกลไกให้ทรัพยากรต่าง ๆ สามารถเข้ามาร่วมกันและดำเนินไปได้ภายในองค์การ ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำที่สามารถรวบรวมพลังของสมาชิกฝ่ายต่าง ๆ ขององค์การ สั่งการ ชี้แนะงานต่าง ๆ และรับผิดชอบในการ โน้มน้าวให้สมาชิกทุกคนร่วมกันทำงาน เพื่อผลสำเร็จขององค์การ โดยรวม (บุญชม ศรีสะอาด, กาญจน์ เรืองมนตรี และสุวิทอง ศรีสะอาด. 2541 : 10-12) และในปัจจุบันระบบราชการต้องเป็นกลไกสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศ โดยการทำหน้าที่เป็นแกนหลัก ในการนำนโยบายของรัฐบาลไปปฏิบัติ ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล และสนองตอบความต้องการของประชาชน การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจมีผลทำให้ข้าราชการต้องปฏิบัติงานแบบมืออาชีพมากขึ้น สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนได้ศึกษาคุณลักษณะและทักษะเฉพาะที่สำคัญของข้าราชการไทย ซึ่งประกอบด้วยทักษะ 11 ประการ คือ 1) ทักษะในการใช้ความคิด 2) ทักษะในการทำงานให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ 3) การบริหารทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 4) ทักษะในการสื่อสาร 5) ความน่าเชื่อถือและน่าไว้วางใจ 6) การมุ่งมั่นให้บริการ 7) จริยธรรม 8) ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน 9) ความสามารถในการแก้ปัญหา 10) การทำงานเป็นทีมและ 11) ทักษะพื้นฐานทางด้านคอมพิวเตอร์ (ศุภชัย เขาว์ประภาส. 2546. 59-60)

การบริหารและจัดการศึกษาในสถานศึกษานั้น เป็นหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยตรงที่ดำรงตำแหน่งตามสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ผู้บริหารจะต้องเป็นมืออาชีพและเป็นผู้นำทางวิชาการ ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยหลักการและทฤษฎีต่าง ๆ ทางการบริหารการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจ ทำนาย ตัดสิน และควบคุมพฤติกรรมต่าง ๆ ในหน่วยงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของหน่วยงาน ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของผู้บริหาร

สถานศึกษา ในการบริหารและจัดการศึกษาของสถานศึกษาไทยในปัจจุบัน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องดำเนินการตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546ที่กำหนดให้สถานศึกษาของรัฐทุกแห่งมีสถานภาพเป็นโรงเรียนนิติบุคคล มีการบริหารและจัดการศึกษาสถานศึกษา โดยยึดหลักการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-based-Management : SBM)

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในโรงเรียน บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษามีผลกระทบต่อรูปแบบ คุณภาพ ประสิทธิภาพ ความกระตือรือร้นและลักษณะความคิดของทั้งโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีภาวะผู้นำและวิสัยทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะต้องมีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา ไปสู่โรงเรียนที่มีคุณภาพ ทั้งครู-อาจารย์ และนักเรียน ตามมาตรฐานที่กำหนด ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดในสถาบัน จะต้องสนใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่จะมีผลกระทบ ต่อเยาวชนหรือทรัพยากรมนุษย์ที่ตนเองรับผิดชอบ สถานศึกษาต้องการผู้นำที่เข้มแข็งความต้องการภาวะผู้นำในสถานศึกษา จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของผู้บริหารในการทำให้โรงเรียนเจริญก้าวหน้า มีการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ (ประชุม โพธิกุล. 2529 : 26-31) การบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ในการที่จะนำเอาทรัพยากรมาประกอบกันตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้บริหารคือกุญแจความสำเร็จ โรงเรียน คือ องค์กรทางสังคม เช่นเดียวกับองค์กรอื่น ผู้บริหารและครูมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูปการจัดการศึกษาจะมีประสิทธิภาพและมาตรฐานได้ ต้องเกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวกับพฤติกรรม การปฏิบัติงานของผู้บริหาร ในองค์กร และการบริหารที่ดีเป็นสำคัญ (ประพัฒน์พงษ์ เสนาฤทธิ์. 2542 : 4) หลักฐานการจากตรวจการศึกษาและผลการวิจัยของสำนักงานปฏิรูปวิชาชีพครู ซึ่งให้เห็นว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพ การสอนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และมีความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพการสอน ความสัมพันธ์เหล่านี้คือ จุดสำคัญในการผลักดันคุณภาพการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในทักษะและคุณสมบัติที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำ ภาระหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา คือการบริหารสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จและความก้าวหน้า ให้ นักเรียนทุกคนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพปรับปรุงมาตรฐานการเรียนรู้อะและผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนของนักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้นำวิชาชีพในโรงเรียน ต้องทำงานร่วมกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สามารถให้วิสัยทัศน์และทิศทางการโรงเรียน และดำเนินการบริหารโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ รับผิดชอบต่อการปรับปรุงคุณภาพ การศึกษาอย่างต่อเนื่อง ยกกระตือรือร้นมาตรฐานการเรียนการสอน ให้โอกาสการเรียนรู้สำหรับนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน รับผิดชอบต่อนโยบายและนำนโยบายสู่การปฏิบัติใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังที่ นิพนธ์ กินาวงศ์ (2542 : 54) ชี้ให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาย่อมมีบทบาทและภารกิจหลายอย่างที่ควรปฏิบัติ เพื่อให้การบริหาร การศึกษาบรรลุจุดมุ่งหมาย และถือว่าเป็นบุคคลสำคัญยิ่งที่จะกำหนดให้การจัดการศึกษา เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เหตุผลหนึ่งที่สถานศึกษา บริหารและการจัดการศึกษาขาดประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพไม่เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานนั้น มาจากหลายปัจจัย เช่น ครูไม่ครบชั้น ครูขาด การพัฒนาตนเอง นักเรียนมีระดับสติปัญญาต่ำ ขาดความร่วมมือจากชุมชน ขาดสื่ออุปกรณ์ ที่ทันสมัย และสาเหตุสำคัญที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการศึกษาในสถานศึกษา มากที่สุด คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา เช่น ผู้บริหารสถานศึกษาไม่มีวิสัยทัศน์ ไม่ พัฒนาตนเอง ขาดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน ไม่เป็นผู้นำทางวิชาการ ขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในระเบียบกฎหมาย และข้อบังคับต่าง ๆ ไม่กล้าตัดสินใจ มีคุณลักษณะ และพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ ขาดความยุติธรรม เป็นต้น ซึ่งสภาพ และปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษาใน โรงเรียน และ ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียน ดังที่ ถวิล เกื้อกูลวงศ์ (2530 : 12) กล่าวว่า ประสิทธิภาพ ขององค์กรขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำหรือหัวหน้าจากความสำเร็จและบทบาทหน้าที่ ของผู้บริหารสถานศึกษาที่กล่าวมา การจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ย่อมเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษา ได้มองเห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษานับว่ามี ความสำคัญอย่างยิ่งในการร่วมพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษาใน สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการวางพื้นฐานให้กับนักเรียน เพื่อให้ได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพ อีกทั้งเป็นผู้ใกล้ชิดกับชุมชนถ้าผู้บริหารสถานศึกษา มีภาวะผู้นำสูง ก็จะเป็นพลังสำคัญในการวางพื้นฐานการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ จากเหตุผลที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษา องค์ประกอบเชิงปัจจัยที่สัมพันธ์กับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงาน

เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคามเขต 3 ทั้งนี้ เพื่อสร้างสมการพยากรณ์ภาวะผู้นำ และนำผลจากการศึกษาไปเป็นข้อมูลหรือแนวทางให้กับผู้บริหารการศึกษา และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะได้นำไปใช้ในการพัฒนาความเป็นผู้นำในสถานศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบเชิงปัจจัยที่สัมพันธ์กับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3
2. เพื่อสร้างสมการพยากรณ์ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

สมมติฐานการวิจัย

1. องค์ประกอบเชิงปัจจัยที่สัมพันธ์กับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กับความเป็นผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3
2. องค์ประกอบเชิงปัจจัยที่สัมพันธ์กับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสามารถพยากรณ์ความเป็นผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ได้

ขอบเขตการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 จำนวน 167 คน ในปีการศึกษา 2554
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 จำนวน 140 คน จากจำนวนโรงเรียน 167 แห่ง โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตาราง เครจซี่และมอร์แกน (Krejcie &

Morgan) วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างได้ใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling)
(บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 41)

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรอิสระหรือตัวแปรพยากรณ์ ดังนี้

- 3.1.1 บุคลิกภาพ
- 3.1.2 วิสัยทัศน์
- 3.1.3 มนุษยสัมพันธ์
- 3.1.4 การตัดสินใจ
- 3.1.5 ความยุติธรรม
- 3.1.6 ความเชื่อมั่น
- 3.1.7 ความคิดริเริ่ม
- 3.1.8 ความสามารถในการจูงใจ
- 3.1.9 ความรู้จักกาลเทศะ
- 3.1.10 ความฉลาดไหวพริบ
- 3.1.11 ความกระตือรือร้น
- 3.1.12 ทักษะในการใช้เทคโนโลยี

3.2 ตัวแปรตาม คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภาวะผู้นำ หมายถึง ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวก โดยใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือการติดต่อกันและกันให้ร่วมมือกับคนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของเป้าหมายที่กำหนด ๆ หนึ่ง

2. ผู้บริหาร หมายถึง ผู้ที่สามารถรวมพลังของสมาชิกฝ่ายต่าง ๆ ขององค์การตั้งการชี้แจงงานด้านต่าง ๆ และรับผิดชอบในการ โน้มน้าวสมาชิกทุกคนร่วมมือกันทำงาน เพื่อผลสำเร็จขององค์การ โดยรวม

3. ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

4. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคามเขต 3 หมายถึง หน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแล กำกับและติดตามการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขึ้นพื้นฐานในเขตอำเภอโกสุมพิสัย อำเภอเชียงยืน อำเภอชื่นชม และอำเภอกุดรัง

5. องค์ประกอบเชิงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำ หมายถึง ตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่สามารถสร้างความเป็นผู้นำให้บุคคลได้ ซึ่งได้มาจากการศึกษาทฤษฎี ผู้นำและภาวะผู้นำทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสังเคราะห์พฤติกรรมและคุณลักษณะประจำตัวผู้นำได้ 12 ด้าน ดังนี้

5.1 บุคลิกภาพ หมายถึง สภาวะทุกอย่างที่ประกอบเป็นตัวบุคคล โดยรวม หมายถึง คุณสมบัติ หรือคุณลักษณะทางจิตใจ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ

5.2 วิสัยทัศน์ หมายถึง ความสามารถพินิจวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกองค์กร ในแง่มุมของอดีตและปัจจุบัน คาดคะเนพยากรณ์และสร้างภาพฉายไปในอนาคตได้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอะไร แล้วทำการสื่อสารภาพดังกล่าวให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ

5.3 มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง ความสามารถในการเข้ากับผู้อื่น ได้ดี มีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนร่วมงานทั้งในและนอกหน่วยงาน ให้ความร่วมมือ มีการประสานงานและคิดต่องานที่ดี

5.4 การตัดสินใจ หมายถึง ความสามารถและทักษะในการตัดสินใจของผู้นำ ได้ถูกต้องรวดเร็ว สอดคล้องกับสถานการณ์ ความสามารถในการพิจารณาโอกาส ประเมินทางเลือก ตัดสินใจเลือกทางเลือก กล้าที่จะเผชิญความเสี่ยง โดยเป็นผลสรุปหรือผลขั้นสุดท้ายของกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลเพื่อเลือกแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ ทรัพยากร และบุคคล สามารถนำไปปฏิบัติและทำให้งานบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

5.5 ความยุติธรรม หมายถึง มีคุณธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่เห็นแก่ตนและพวกพ้อง ไม่เบียดเบียนหรือทำลายผู้อื่นให้เดือดร้อน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเข้มแข็งตามกรณีอันควร โดยการรับรู้ของบุคคลากรว่าได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมจากองค์กรและผู้บังคับบัญชาทั้งด้านผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานให้กับองค์กรความเป็นธรรมด้าน

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และกระบวนการที่นำมาซึ่งผลลัพธ์ที่มีความเป็นธรรม ปราศจากอคติ

5.6 ความเชื่อมั่น หมายถึง การได้รับความไว้วางใจในการปฏิบัติงานที่เชื่อถือได้ทั้งในหน้าที่การงานและเรื่องส่วนตัว ทั้งต่อหน้าและลับหลังสถานภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจากพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ เป็นพฤติกรรมที่ดี ที่สะสมไว้ทุก ๆ วัน เป็นเวลายาวนาน จากอดีตถึงปัจจุบัน การจะมีความเชื่อมั่นนั้นคือ การมีพฤติกรรมในการทำงานหลายอย่างรวม ๆ กัน

4.7 ความคิดริเริ่ม หมายถึง มีความคิดไม่นิ่งเฉยอยู่กับที่ คิดพัฒนาให้ดีขึ้น ทั้งงานในหน้าที่และเรื่องส่วนตัว มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานความสามารถที่จะสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์ที่มีอยู่เดิม และพัฒนาขึ้นเป็นความคิดใหม่ที่ต่อเนื่องและมีคุณค่า โดยเป็นความคิดเริ่มแรกที่ไม่ซ้ำแบบใคร

5.8 ความสามารถในการจูงใจ หมายถึง ความสามารถในการสร้างพลังกระตุ้นให้ดำเนินการ หรือทำให้ผู้อื่นเกิดแรงบันดาลใจในการทำงานให้ได้มาซึ่งเป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นกระบวนการที่บุคคลถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้า โดยจงใจให้กระทำหรือคืนรนเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์บางอย่างซึ่งจะเห็นได้พฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจเป็นพฤติกรรมที่มีใช้เพียงการตอบสนองสิ่งเร้าปกติธรรมดา

5.9 ความรู้จักกาลเทศะ หมายถึง ความสามารถในการปรับคนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยให้มีความเหมาะสมทั้งสภาพแวดล้อมและกาลเวลา ความสามารถในการปฏิบัติตนกับบุคคลอื่น โดยไม่เกิดความขุ่นข้องหมองใจ ไม่ก่อให้เกิดศัตรู หรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

5.10 ความฉลาดไหวพริบ หมายถึง มีความรอบรู้ ทันโลกทันเหตุการณ์ สามารถที่จะปรับความต้องการและกระบวนการให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้

5.11 ความกระตือรือร้น หมายถึง ลักษณะท่าทางที่คล่องตัว ว่องไว ตื่นตัวอยู่เสมอพร้อมที่จะปรับตัว เปลี่ยนแปลง เพื่อรับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ทุกสถานการณ์

5.12 ทักษะในการใช้เทคโนโลยี หมายถึง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ดี การนำความรู้ แนวคิด กระบวนการและผลผลิตทางวิทยาศาสตร์มาใช้ร่วมกันอย่างมีระบบ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาให้ก้าวหน้าไปอย่างมีประสิทธิภาพ